

Agnieszka Rzeńca*

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I JEGO OCHRONA A ROZWÓJ LOKALNY ISTOTA I WSPÓŁZALEŻNOŚCI

Wprowadzenie

Środowisko przyrodnicze organiczne i nieorganiczne jest bogactwem, którego wartość użytkowa przejawia się w wielorakich funkcjach o istotnym znaczeniu dla egzystencji człowieka. Jest kapitałem służącym zaspokojeniu potrzeb biologicznych i estetycznych oraz warunkującym wytwórczą działalność i dobrobyt¹. Każda forma aktywności człowieka odbywa się w środowisku przyrodniczym, środowisko to zmienia i przeobraża, narusza zachodzące w nim procesy, daje początek innym strukturalnym przeobrażeniom, których następstw przez wiele tysięcy lat człowiek nie był świadomy². Wraz z rozwojem cywilizacji „trzeciej fali” nastąpił powrót do „natury”. Znaczenia nabiera pojęcie *wszechstronnego rozwoju* z różnorodnością i bogactwem kultur tworzonych przez ludzi oraz nowe spojrzenie na przyrodę pod kątem ciągłości procesów w niej zachodzących, odnawialności i wytrzymałości systemów naturalnych³. Współczesne badania nad świadczeniami (usługami) ekosystemów (środowiska) potwierdzają rangę i znaczenie środowiska przyrodniczego i jego zasobów dla kształtowania dobrobytu człowieka⁴. Szczególnie

* Doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Gospodarki Regionalnej i Środowiska, Uniwersytet Łódzki.

¹ J. Śleszyński, *Ekonomiczne problemy ochrony środowiska*, Wydawnictwo ARIES, Warszawa 2000, s. 13.

² Szerzej Olaczek R., *Gospodarowanie w parkach narodowych i rezerwatach przyrody w świetle obecnych i przewidywanych ich funkcji*, [w:] *Gospodarowanie w parkach narodowych i rezerwatach przyrody*, materiały z sesji naukowej LOP zorganizowanej w Warszawie 27czerwca 1985, LOP, Warszawa 1988.

³ A. Toffler, *Trzecia fala*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1997, s. 441–468.

⁴ Przeprowadzone przez R. Costanze’a badania pozwoliły wyróżnić 17 funkcji ekosystemów i przypisać im materialne oraz niematerialne świadczenia, a następnie

mocno akcentują ochronę żywych zasobów przyrody do zachowania bioróżnorodności, która jest niezbędna do utrzymania podstawowych procesów ekologicznych oraz zapewnienie trwałości użytkowania tychże zasobów⁵. Strategia *Europa 2020* również podkreśla konieczność zasoboszczędnego i efektywnego gospodarowania w kontekście inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu⁶. Naprzeciw tym oczekiwaniom wychodzi koncepcja rozwoju lokalnego.

Rozwój lokalny będący opozycją i alternatywą dla krytykowanego fordyzmu i keynesizmu bazuje nie na skali produkcji, uzależnieniu od państwa i jego polityki, ale na różnorodności i elastyczności produkcji, współpracy i kooperacji oraz autonomii i suwerenności jednostek terytorialnych. Znaczenia nabierają indywidualne cechy terytorium i one stanowią podstawę rozwoju. Następuje odejście od rozwoju egzogenicznego (odgórnego, scentralizowanego) w kierunku rozwoju endogennego (oddolnego, wznoszącego) opartego na lokalnym potencjale, który staje się motorem zmian, daje szansę racjonalnego i efektywnego zarządzania terytorium oraz kierowania jego rozwojem.

Zmiana modelu rozwoju, polegająca na ograniczeniu roli państwa w zarządzaniu procesami rozwoju w układach terytorialnych oraz ograniczenie roli przemysłów zasobochłonnych na rzecz usług przemysłów elastycznych i tzw. wiedzochłonnych, spowodowała wzrost znaczenia endogennych czynników i procesów w rozwoju⁷. Zwrot ku wewnętrznym (endogennym) zasobom materialnym i niematerialnym terytoriów był wyrazem poszukiwania i wykorzystywania atutów w nim tkwiących w celu nie tylko ożywienia i wzmocnienia ich rozwoju, ale również eliminowania, minimalizowania czy przeciwdziałania pojawiającym się barierom i problemom zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Oparcie

oszacować globalną wartość pieniężną świadczeń ekosystemów na ponad 33 bln USD. R. Costanza et al., 1997, *The value of the world's ecosystem services and natura capital*, „Nature” no. 387.

⁵ Szósty Program działań na rzecz ochrony środowiska Unii Europejskiej „Europa 2010 – Nasza Przyszłość Nasz Wybór” jako cele priorytetowe wskazał ochronę i przywracanie struktury oraz funkcji naturalnym systemom oraz zahamowanie utraty różnorodności biologicznej zarówno w krajach UE, jak i na świecie Decyzja nr 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 22 lipca 2002 r. ustanawiająca Szósty Wspólnotowy Program działań w zakresie środowiska naturalnego; Decision 1600/2002/EC of European the Parliament and of the Council of 22 July 2002 Laying down the Sixth Community Environment Action Programme, Official Journal L 242, 10.09.2002.

⁶ *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, COM (2010) 2020, <http://eur-lex.europa.eu>, 10.09.2012.

⁷ G. Gorzelak, *Zewnętrzna interwencja jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 3/2000, s. 100.

rozwoju na własnych zasobach zgodnie z potrzebami i oczekiwaniami społeczności lokalnych stało się szczególnie pożądane w warunkach postępujących zmian otoczenia, niepewności i ryzyka gospodarowania oraz braku stabilności.

W niniejszym artykule środowisko przyrodnicze i jego ochrona analizowana jest w kontekście koncepcji rozwoju lokalnego oraz stymulowania trwałego i zrównoważonego rozwoju terytorium.

1. Istota rozwoju lokalnego

J. J. Parysek podkreśla, iż rozwój lokalny jest „specyficzną kategorią rozwoju społeczno-gospodarczego”⁸ nierozzerwalnie związana z takimi pojęciami, jak: układ lokalny, lokalność, rozwój endogeny, terytorium, społeczność lokalna oraz zasoby lokalne.

Cechą charakterystyczną rozwoju lokalnego jest istnienie specyficznego układu określanego jako układ lokalny. Układ lokalny⁹ to pewne terytorium pozostające we władaniu zbiorowości, którą łączy poczucie tożsamości, i na którym zaspokajane są potrzeby tej zbiorowości w zakresie obsługi życia codziennego. Układy lokalne stanowią swojego rodzaju pole jednostkowo-strukturalne, w którego ramach jednostki i grupy ludzkie egzystują oraz działają w pewnych strukturach materialno-technicznych i społecznych. Każde działanie jednostkowe i grupowe zachodzi w kontekście zastanych struktur i kształtuje te struktury¹⁰. B. Jałowiecki za M. Castellsem stwierdza, że układ lokalny

⁸ J. J. Parysek, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2001, s. 47.

⁹ Układ lokalny w warunkach polskich jest utożsamiany z gminą, najniższą jednostką podziału administracyjnego kraju (szerzej: B. Jałowiecki, *Próba oceny badań nad Polską lokalną* oraz B. Misztal, *Przemiany restrukturyzacyjne społeczności lokalnych* [w:] *Wstępne wyniki badań. Polska lokalna i samorząd terytorialny w warunkach reformy i rekonstrukcji gospodarki przestrzennej*, nr 2, Instytut Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1986).

Gmina jest ukonstytuowanym układem lokalnym, cechuje ją: istnienie więzi społecznej związanej z faktem wspólnego zamieszkiwania terytorium i bezpośrednimi relacjami oraz zależnościami formalnymi i nieformalnymi między mieszkańcami, świadomość wspólnych spraw i potrzeb oraz istnienie odpowiednich struktur organizacyjnych (instytucji lokalnych) świadczących o samodzielności i odrębności.

¹⁰ W. Maik, *Problematyka lokalna w okresie przełomu postmodernistycznego i transformacji społeczno-ekonomicznej. Przegląd nowych ujęć kwestii lokalnej w teorii i praktyce społeczno-gospodarczej państw zachodnich*, [w:] S. L. Bagdziński, W. Maik, A. Potoczek, *Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995, s. 114.

jest żywym systemem wytwarzanym, przekształcanym i doświadczanym przez ludzi, którego podstawową cechą jest lokalność¹¹.

Według G. Duche lokalność określona jest przez:

- różnorodność, która znajduje swój wyraz w charakterystycznych cechach społeczno-gospodarczych, kulturowych i przyrodniczych układów lokalnych,
- czas, czyli historię i tradycję terytorium oraz jego teraźniejszość i przyszłość,
- bliskość elementów, relacji i procesów,
- uniwersalność decydującą o „otwarcu” układu lokalnego na zewnątrz, na procesy zachodzące w otoczeniu, jak i współpracę z innymi układami lokalnymi.¹²

Układ lokalny jest wycinkiem przestrzeni o indywidualnych, charakterystycznych cechach i własnościach, o odrębnym i autonomicznym sposobie działania w zbiorze podobnych układów.¹³

Rozwój lokalny jest rozwojem terytorialnym, gdzie punktem wyjścia jest terytorium, jego obiekty materialne i niematerialne, społeczność tego terytorium (relacje, współpraca, poczucie własnej tożsamości, przynależność do grupy) oraz procesy tam zachodzące. Terytorium będącego wycinkiem przestrzeni, miejscem lokalizacji wielu różnorodnych zasobów, podmiotów i procesów oraz ukształtowanych historycznie, kulturowo, gospodarczo i administracyjnie własności o charakterystycznych cechach jest istotą i podstawą rozwoju lokalnego. Determinuje warunki i stanowi bazę wyjściową dla stymulowania i kreowania rozwoju lokalnego, wpływa na dynamikę rozwoju i często warunkuje jego skalę.

Terytorium w koncepcji rozwoju lokalnego rozpatrywane jest nie tylko przez pryzmat stosunków ekonomicznych, ale również społecznych. W inicjowaniu i kreowaniu rozwoju lokalnego szczególną rolę odgrywa społeczność lokalna. Dla A. Bailly istota terytorium wyraża się w stosunkach społecznych, relacjach między zbiorowością ludzi a obszarem przez nią zamieszkwanym oraz identyfikacji ludności z zamieszkwanym obszarem¹⁴. P. Starosta podaje, iż rozwój lokalny (*community*

¹¹ B. Jałowiecki, *Lokalizm a rozwój (szkic z socjologii układów lokalnych)*, [w:] *Problemy rozwoju regionalnego i lokalnego*, Studia z Gospodarki Przestrzennej, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1988, s. 17.

¹² G. Duché, *W poszukiwaniu lokalności w rozwoju lokalnym*, [w:] A. Jewtuchowicz, *Strategiczne problemy rozwoju regionów w procesie integracji europejskiej*, Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2001, s. 13–19.

¹³ B. Kacprzyński, *Gospodarka lokalna w Polsce*, [w:] B. Gruchman, J. Tarajkowski, *Rozwój gospodarki lokalnej w teorii i praktyce, Rozwój regionalny–rozwój lokalny–samorząd terytorialny*, Poznań–Warszawa 1990, s. 8–10.

¹⁴ Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 64 [za:] A. Bailly, *Territoires et territorialités*, [w:]

development) należy traktować jako lokalnie inicjowany proces spontanicznego i planowanego zarazem działania na rzecz zmiany warunków ekonomicznych, społecznych, kulturowych i środowiskowych funkcjonujących w danej społeczności.¹⁵ W treści rozwoju lokalnego mieści się cała gama procesów, zjawisk towarzyszących społeczności lokalnej, w których następuje integracja różnego typu działań na rzecz zaspokajania potrzeb społeczności lokalnej, poprawy jakości życia i dobrobytu społeczności lokalnej.

Fundamentem rozwoju lokalnego są istniejące i zidentyfikowane zasoby terytorium angażowane w proces zmian. Zasoby te obejmujące elementy materialne – infrastrukturę techniczną, społeczną oraz niematerialne – cechy społeczności lokalnej, kulturę, tradycję, zwyczaje i są podstawą rozwoju, podkreślają walory i specyfikę terytorium oraz jego atrakcyjności. Według S. L. Bagdzińskiego, lokalne zasoby naturalne i materialne oraz cechy społeczności lokalnych sprzyjają rozwojowi, a rezultaty tych zmian służą pełniejszemu zaspokojeniu potrzeb mieszkańców i powiększaniu ich dobrobytu.¹⁶ W literaturze anglojęzycznej podkreśla się, że „lokalny rozwój ekonomiczny” bazuje na zasobach naturalnych, ludzkich i instytucjonalnych.¹⁷

Rozwój lokalny aczkolwiek odnoszony do poziomu lokalnego, to nie tyle rozwój w skali lokalnej, ile lokalny, „oddolny” charakter dynamiki rozwoju, dla którego wymagana jest pewna „masa krytyczna” występujących i wykorzystywanych zasobów lokalnych.¹⁸ Koncepcja rozwoju „od dołu” – rozwoju endogennego – opiera się na angażowaniu sił i zasobów terytorium oraz kładzie nacisk na autonomiczne procesy zachodzące w „miejscu”, bazujące na lokalnych zasobach (przyrodniczych, materialnych, instytucjonalnych, ludzkich).

Źródłem postępu są procesy i zjawiska „oddolne”, które również określają lokalność oraz stanowią o specyfice i istocie rozwoju lokalnego (rozwoju endogennego). Dla A. Jewtuchowicz rozwój lokalny jest procesem różnicowania i wzbogacania działalności ekonomicznych

J-P. Auray, A. Bailly, P.-H. Dreycke et J.-M. Huriot, *Encyclopédie d'Economie spatiale: concepts-Comportements-Organisations*, Economica, Paris 1994.

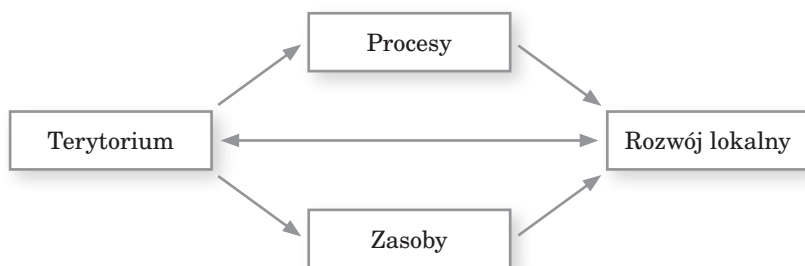
¹⁵ P. Starosta, *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995, s. 216.

¹⁶ S. L. Bagdziński, *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994, s. 14.

¹⁷ G. Gorzelak, omówienie książki E. J. Blakleya, *Planning Local Economic Development (Planowanie gospodarczego rozwoju lokalnego)*, [w:] J. P. Gieorgica, G. Gorzelak, *Gmina, Przedsiębiorczość, Promocja, Studia Regionalne i lokalne*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1992, s. 19.

¹⁸ I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 32.

i społecznych na określonym terytorium, polegający na mobilizacji i koordynacji własnych zasobów i energii (rys. 1).¹⁹

Rysunek 1. Istota rozwoju lokalnego

Źródło: opracowanie własne.

Rozwój lokalny jest procesem dotykającym wszystkich sfer życia społeczności lokalnej, mającym na celu sprawne oraz optymalne funkcjonowanie terytorialnego systemu społecznego i określany jest jako „rozwój integralny”. Jest to rozwój wszechstronny, ale i całościowy, czyli rozwój, który obejmuje szeroki zakres zjawisk społeczno-gospodarczych ze sobą wewnętrznie powiązanych, sprzężonych, tworzących pewną całość²⁰.

2. Środowisko przyrodnicze jako zasób terytorium i czynnik jego rozwoju

Od połowy XX w. odżyła i rozwinęła się koncepcja rozwoju lokalnego²¹ mająca być antidotum na zachwiane procesy społeczno-gospodarcze, organizację państwa i poprawę warunków życia społeczności. Koncepcja ta stanowiła bezpośrednią „...intelektualną i organizacyjną reakcję na procesy koncentracji, centralizacji, a także standaryzacji zachodzące w społeczeństwach industrialnych i postindustrialnych”.²² Charakterystyczne jest, iż niemal w tym samym okresie zwrócono uwagę na problemy degradacji środowiska przyrodniczego oraz szczupłości

¹⁹ A. Jewtuchowicz, *Rozwój terytorialny a strategie lokalizacyjne przedsiębiorstw*, [w:] A. Jewtuchowicz, *Terytorialne i ekologiczne aspekty rozwoju gospodarczego*, „Folia Oeconomica” nr 143, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1997, s. 7.

²⁰ Cz. Skrzyszewski, *Integralny rozwój gospodarczy*, ODiSS, Warszawa 1976, s. 76.

²¹ Zainteresowanie problematyką rozwoju lokalnego w Polsce na gruncie teoretycznym i praktycznym ze względu na sytuację geopolityczną po II wojnie światowej ma miejsce znacznie później niż w krajach Europy Zachodniej.

²² K. Krzysztofek, M. S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002, s. 159.

zasobów naturalnych, które prowadzą do ograniczenia możliwości rozwoju i obniżenia jakości życia. Efekty ignorowania środowiskowych uwarunkowań rozwoju spowodowały przeciążenie i osłabienie układów ekologicznych będące zagrożeniem dla dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Identyfikowane negatywne efekty działalności człowieka mające wymiar finansowy były impulsem do reorientacji poglądów człowieka na temat roli przyrody i jej zasobów zarówno w wymiarze globalnym, jak i lokalnym. Człowiek oprócz gospodarczych aspektów zasobów zaczął również dostrzegać i doceniać pozagospodarcze, trudno mierzalne i niemierzalne, a niezbędne do zaspokojenia potrzeb biologicznych i społecznych (krajobraz, walory położenia geograficznego itp.). Obecnie środowisko przyrodnicze rozpatrywane jest z dwóch, integralnych perspektyw, jako *locus standi*, miejsce pobytu człowieka, dobro konsumpcyjne służące zaspokajaniu fizjologicznych i estetycznych potrzeb ludzi oraz pole działania człowieka, bogactwo i źródło zasobów przetwarzanych w procesie produkcji materialnej.²³ Środowisko przyrodnicze stanowi zatem istotny zasób determinujący z jednej strony warunki życia społeczności lokalnych oraz możliwości aktywności gospodarczych.

Według S. L. Bagdzińskiego, lokalne zasoby naturalne i materialne oraz cech społeczności lokalnych sprzyjają rozwojowi, a rezultaty tych zmian służą pełniejszemu zaspokojeniu potrzeb mieszkańców i powiększaniu ich dobrobytu.²⁴ W literaturze anglojęzycznej podkreśla się, że „lokalny rozwój ekonomiczny” bazuje na zasobach naturalnych, ludzkich i instytucjonalnych.²⁵ Dobre warunki środowiskowe, wpływają pozytywnie na rozwój gospodarczy i stają się podstawą skoordynowanych działań na rzecz wykorzystania potencjału przyrodniczego dla poprawy dobrobytu.²⁶ Predyspozycje terenu i jego zasoby mogą determinować politykę tego obszaru dla zachowania jego tożsamości i autentyzmu. Zasoby przyrody mogą i powinny być wykorzystane na rzecz rozwoju lokalnego, oczywiście w granicach zdolności regeneracyjnej przyrody, przy zachowaniu prymatu interesu ogólnospołecznego nad indywidualnym.

²³ J. Semkow, *Ekonomia a ekologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 13.

²⁴ S. L. Bagdziński, *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994, s. 14.

²⁵ G. Gorzelak, omówienie książki E. J. Blakleya, *Planning Local Economic Development (Planowanie gospodarczego rozwoju lokalnego)*, [w:] J. P. Gieorgica, G. Gorzelak, *Gmina, Przedsiębiorczość, Promocja, Studia Regionalne i lokalne*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1992, s. 19.

²⁶ S. Kozłowski, *Ekorozwój w gminie*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1993, s. 8.

Układ lokalny współtworzy środowisko przyrodnicze rozumiane jako zespół składników wzajemnie na siebie oddziałujących, a nie suma poszczególnych jego elementów, które jest układem dynamicznym pełniącym określone funkcje, przede wszystkim biologiczne. Podstawową cechą środowiska przyrodniczego jest zachowana stała równowaga dynamiczna panująca między jego elementami, które na siebie oddziałują w sposób zarówno bezpośredni, jak i pośredni. Rozwiązania rynkowe nie są w stanie optymalnie regulować gospodarki środowiskiem i poszczególnymi jej komponentami. Instrumentami służącymi ochronie i poprawie jakości środowiska przyrodniczego są instrumenty administracyjne i prawne (limity, standardy, zakazy), czyli interwencjonizm państwowy. Efektem interwencjonizmu jest tworzenie form ochrony przyrody na terenie, których indywidualnie ustalane są zasady gospodarowania.²⁷ Istotą współczesnej ochrony środowiska przyrodniczego, a przede wszystkim jego wybitnych walorów, jest wiązanie jej z rozwojem społeczno-gospodarczym lokalnych społeczności.

Założyć należy, że władze lokalne będą różnie postrzegały ustanowienie form ochrony przyrody. W dużej mierze uzależnione będzie to od warunków społeczno-gospodarczych, jakości życia społeczności lokalnej, wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną oraz zasobności budżetu gminy. Wraz z utworzeniem na terenie gminy formy ochrony przyrody pojawią się konkretne ograniczenia i wskazówki co do gospodarowania na tym terenie. Mogą wystąpić kolizje funkcji i konflikty użytkowania terenu. Do zadań gminy należeć będzie takie planowanie rozwoju, aby wykorzystanie terenów i zasobów przyrody dla rozwoju lokalnego odbywało się przy zachowaniu prymatu interesu ogólnospołecznego nad indywidualnym, z pełną świadomością tego, że zasoby przyrody są w zasadzie nieodnawialne.²⁸ Kluczowe znaczenie będzie miało bezkonfliktowe połączenie wymogów ochrony środowiska przyrodniczego z działalnością społeczno-gospodarczą oraz określenie kierunków lokalnej polityki zgodnych z zasadami trwałego i zrównoważonego rozwoju. W tym celu niezbędne jest wdrażanie rozwiązań wypracowanych przez władze lokalne i społeczność lokalną oraz służby ochrony przyrody, które pozwolą na kompleksową ochronę środowiska przyrodniczego poprzez utrzymanie różnorodności w strukturze przestrzennej, systematyczną poprawę jakości środowiska oraz wielofunkcyjny rozwój

²⁷ Ustawa o ochronie przyrody z 2004 r. znacznie łagodzi przepisy w tym zakresie. Obecnie powołanie parku i ustalanie granic oraz zasad gospodarowania podlega uzgodnieniom z radą gminy, właściwej dla obszaru, na którym ma być ustanowiona forma ochrony przyrody.

²⁸ J. J. Parysek, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001, s. 55.

obszaru, bez naruszania równowagi w środowisku. Kształtowanie modelu życia w harmonii z przyrodą przez unikanie kumulowania wykluczających się funkcji, wdrażanie proekologicznych rozwiązań oraz podnoszenie świadomości ekologicznej. Skuteczność działań w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego na poziomie lokalnym zależy od społeczności lokalnych. Pożądane jest jej włączenie w zarządzanie terenami chronionymi, tak aby społeczność czuła się współodpowiedzialna za ochronę przyrody, i by w jej interesie było zachowanie walorów przyrodniczych.²⁹

Według A. Mizgajskiego, istniejące i postulowane rygory (z zakresu ochrony środowiska) nie są barierą dla rozwoju gospodarczego, natomiast są zdecydowanie przeszkodą dla rabunkowej ekspansji gospodarczej, czyli dla rozwijania działalności gospodarczej kosztem obniżenia jakości środowiska.³⁰ Formy ochrony przyrody to nie tylko katalog nakazów i zakazów, ale podstawa polityki stymulowania rozwoju na podstawie istniejących lokalnych zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego – bez ich degradacji. Obszar chroniony powinien być gwarantem ograniczania niepożądanych inwestycji i poszukiwania nowych form działalności gospodarczej. Polityka dla tych obszarów powinna opierać się na strategii podwójnej wygranej, czyli obustronnej korzyści, a obecność form ochrony powinna aktywizować gminy do ekologicznego rozwoju. Tym bardziej że układy lokalne, które nie cieszyły się dynamicznym przebiegiem procesów gospodarczych (brak obiektów wielkopowierzchniowych, uciążliwych zakładów przemysłowych), nie muszą odrabiać szkód w środowisku przyrodniczym i w strukturze gospodarki wyrządzonych przez dotychczasowe formy gospodarowania.³¹ Mają zatem podstawy do rzeczywistego rozwoju trwałego i zrównoważonego.

Formy ochrony przyrody mogą stać się podstawą kreowania wielofunkcyjnych środowisk innowacyjnych, które z jednej strony bazują na wewnętrznym potencjale (zasobach parku krajobrazowego), a z drugiej strony współtworzą ten potencjał i stają się jego integralnym elementem poszukiwania nowych, indywidualnych i kreatywnych formuł rozwoju lokalnego opartych na wewnętrznych potencjałach rozwojowych, będących odpowiedzią na współczesne wyzwania, ale

²⁹ Parks for Life. Transboundary Protected Areas In Europe, IUCN, 1999.

³⁰ A. Mizgajski, *Ochrona przyrody w Polsce na tle koncepcji zrównoważonego rozwoju*, „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, zeszyt 9/2001, Poznań 2001, s. 26.

³¹ G. Gorzelak, omówienie książki E. J. Blakleya, *Planning Local Economic Development (Planowanie gospodarczego rozwoju lokalnego)*, [w:] J. P. Gieorgica, G. Gorzelak, *Gmina, Przedsiębiorczość, Promocja, Studia Regionalne i lokalne*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1992, s. 21.

nie ulegające zmiennym modom i trendom zupełnie obcym dla danego układu lokalnego.³² Dla A. Bołtromiuka tereny chronione winny być traktowane jako obszar wdrożeń nowych metod i środków planowania przestrzennego, programowania, realizacji i kontroli działalności gospodarczej. Powinny one również pośrednio oddziaływać na pozostałe obszary, będąc przykładem ekologicznego myślenia oraz systemowego i racjonalnego działania, również ze społecznego punktu widzenia.³³

Zarówno władze lokalne, jak i społeczność lokalna powinny rozpatrywać istnienie form ochrony przyrody przez pryzmat korzyści materialnych i niematerialnych. Obszary chronione posiadają bowiem wartość ekonomiczną, na którą składają się następujące grupy korzyści:³⁴

1. Siedliskotwórcza (tzw. „ekonomicznych korzyści sąsiedztwa”), stabilizująca i poprawiająca potencjał terenów (użytków) znajdujących się w zasięgu oddziaływania obiektu chronionego,
2. Bioinnowacyjna, obejmująca wszelkie korzyści wynikające z utrzymania i pomnażania funduszu genowego i funduszu biocenotycznego, jako źródeł aktualnych lub potencjalnych użytków (genotypów, bardziej wydajnych ekosystemów),
3. „Przyciągająca”, wynikająca z korzyści płynących dla różnych działów gospodarki, które mogą wykorzystać potencjał przyrodniczy dla stymulowania rozwoju,
4. Finansowa, gdzie przyroda jest wartością, bogactwem samym w sobie.

Dostrzeżenie korzyści z ochrony przyrody pozwoli docenić znaczenie środowiska przyrodniczego dla rozwoju obszaru całej gminy. Wówczas w interesie społeczności lokalnej będzie, by formy ochrony przyrody efektywnie pełniły swoje funkcje i były pozytywną wizytówką gminy. Od władz lokalnych i podejmowanych przez nie decyzji zależy w głównej mierze kształtowanie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zaangażowanie potencjału przyrodniczego na rzecz aktywizacji społeczno-gospodarczej gminy. Zamiast konfrontacji sił, wszyscy użytkownicy środowiska, a przede wszystkim władze lokalne i służby ochrony przyrody powinny szukać płaszczyzn współdziałania, które pozwolą

³² F. Kuźnik, *Rynki lokalne i regionalne*, [w:] A. Klasik, F. Kuźnik (praca zbiorowa), *Zarządzanie strategiczne rozwojem lokalnym i regionalnym*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2001, s. 22.

³³ A. Bołtromiuk, *Obszary chronione jako sfera społeczno-gospodarcza*, [w:] A. Bołtromiuk (red.), *Gospodarowanie na obszarach chronionych*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2001, s. 7.

³⁴ A. Krzymowska-Kostrowicka, *Gospodarka turystyczna w parkach narodowych i rezerwach przyrody – zasady użytkowania i modele organizacji*, [w:] *Gospodarka turystyczna w parkach narodowych i rezerwach przyrody*, LOP, Warszawa 1988, s. 47.

wypracować rozwiązania, zapewniające warunki do ochrony środowiska przyrodniczego oraz wykorzystania potencjału przyrodniczego dla rozwoju gminy.

Potwierdzenie wagi środowiska przyrodniczego dla rozwoju lokalnego znajduje wyraz w koncepcji rozwoju trwałego i zrównoważonego. Rozwój trwały i zrównoważony – jako pożądaný stan docelowy, oczekiwany wobec zagrożeń cywilizacyjnych i kreowany w warunkach społeczeństwa demokratycznego – najpełniej realizuje się na najniższych poziomach organizacji terytorium, gdzie respektowane są uwarunkowania przyrodnicze rozwoju i nie zostaje zakłócona równowaga ekologiczna. Decydujące znaczenie dla rozwoju trwałego i zrównoważonego ma zachowanie na stałym poziomie oraz zapewnienie właściwych proporcji i relacji w długim okresie między trzema kapitałami: przyrodniczym, ekonomicznym i ludzkim.³⁵ Tym bardziej że z pojęciem trwałego i zrównoważonego rozwoju nierozzerwalnie związana jest zasada sprawiedliwości międzypokoleniowej, wewnątrzpokoleniowej oraz wobec bytów nieosobowych (roślin, zwierząt i ich siedlisk) w kontekście możliwości rozwoju.³⁶

3. Rozwój trwały i zrównoważony na poziomie lokalnym

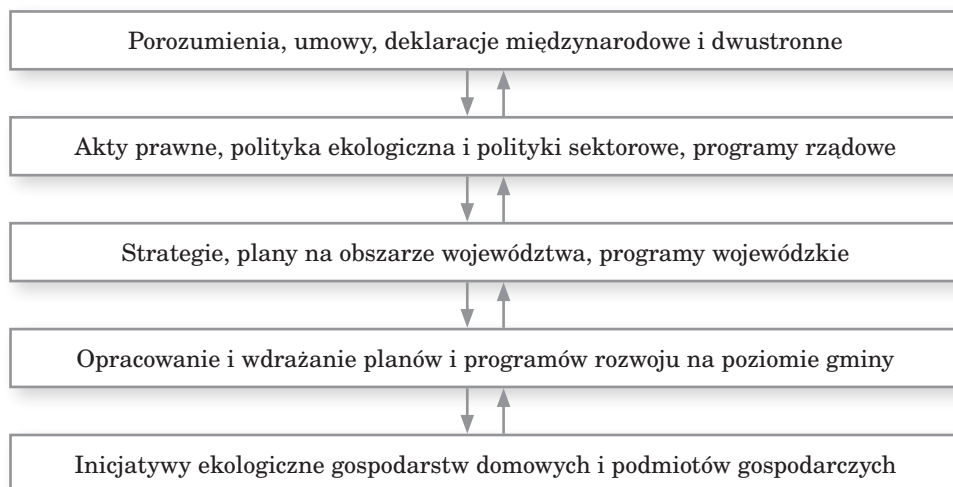
Zgodnie z zasadą subsydiarności gmina, powiat i województwo kształtują sytuację ekologiczną na danym obszarze i są odpowiedzialne za bezpieczeństwo ekologiczne lokalnych społeczności. Poziom lokalny najlepiej i najszybciej ujawnia negatywne efekty działalności człowieka, ponieważ są one bezpośrednio odczuwane, co w konsekwencji, z drugiej strony, stwarza możliwości i szanse na bieżąco ich minimalizowania i neutralizowania. Dzięki przyznanym kompetencjom samorząd ma rzeczywisty wpływ na kształtowanie rozwoju jednostki terytorialnej, minimalizację negatywnych skutków ewolucji, a tym samym zapewnienie warunków dla trwałego i zrównoważonego rozwoju.

Rola samorządu lokalnego w kreowaniu rozwoju trwałego i zrównoważonego została podkreślona na forum międzynarodowym. Jedną z zasad „Globalnego Programu Działań – Agenda 21” głosi, iż: „Władze lokalne tworzą, prowadzą i utrzymują infrastrukturę gospodarczą, społeczną i środowiskową, nadzorują procesy planowania, ustalają lokalną

³⁵ F. Piontek, *Kontrowersje i dylematy wokół rozwoju zrównoważonego i trwałego*, [w:] F. Piontek (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony*, t. I, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 22.

³⁶ D. W. Pearce, *Economics, eqans sustainable development*, „Futures”, vol. 20, nr 6, 1998.

politykę i przepisy w zakresie ochrony środowiska oraz uczestniczą we wdrażaniu krajowej i regionalnej polityki środowiskowej. Jako szczebel administracji publicznej najbliższy społeczeństwu odgrywają one ważną rolę w kształceniu, mobilizowaniu i utrzymywaniu kontaktów ze społecznością lokalną w zakresie promocji trwałego i zrównoważonego rozwoju”.³⁷ Władze lokalne i społeczność lokalna zostały zatem wskazane jako podmioty zarządzające i wdrażające w życie cele trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz istotne ogniwo zintegrowanych działań na rzecz budowania trwałego i zrównoważonego rozwoju (rys. 2).

Rysunek 2. Struktura zintegrowanych działań na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: H. Carly, I. Christie, *Managing Sustainable Development*, Earthscan, London 1992

Zdaniem B. Sulczewskiej, wiedza oraz wola społeczna i polityczna wspólnoty lokalnej jako organizatora przestrzeni lokalnej i bezpośredniego użytkownika jest podstawą budowania rozwoju trwałego i zrównoważonego. Nie bez znaczenia jest kultura i tradycja, stosunek do przyrody mieszkańców gminy, podmiotów gospodarczych i władz lokalnych oraz podejmowanie inicjatyw na rzecz ochrony środowiska oraz propagowanie i utrwalenie wzorców proekologicznych zachowań.³⁸

³⁷ Globalny Program Działań – Agenda 21, Inicjatywy władz lokalnych we wspieraniu realizowaniu postanowień Agendy 21, [w:] S. Kozłowski, *Rio Szczyt Ziemi – początek ery ekologicznej*, Biblioteka Ery Ekologicznej, AKAPIT PRESS, Łódź 2003, s. 95–96.

³⁸ B. Sulczewska, *Dlaczego tak trudno sformułować „dobrą” politykę ekologiczną gminy*, „Człowiek i Środowisko”, 3/1996, s. 266–267.

Gmina jako najniższy szczebel organizacji państwa została również zobligowana do wdrażania i realizacji zasad ochrony środowiska.³⁹ Nadrzedną zasadą, której podporządkowane są wszystkie pozostałe, jest zasada trwałego i zrównoważonego rozwoju, która oznacza rozwój gospodarczy i społeczno-kulturowy w granicach przyrodniczych możliwości taki, który pozwoli zachować naturalne podstawy życia niezbędne do realizacji innych celów ważnych dla danej społeczności.⁴⁰ Do zasad współtworzących kanon działań na rzecz stymulowania trwałego i zrównoważonego rozwoju należą:

1. Zasada ekologizacji gospodarki, czyli uwzględniania wymagań ochrony środowiska we wszystkich dziedzinach działalności człowieka,
2. Zasada likwidacji zanieczyszczeń „u źródła”, polegająca na minimalizacji lub eliminacji zanieczyszczeń w miejscu, gdzie powstają,
3. Zasada uspołecznienia, partycypacji publicznej, która na poziomie lokalnym dzięki istniejącym procedurom znajduje urzeczywistnienie, gdzie możliwy jest bezpośredni i stały kontakt społeczności z władzami lokalnymi oraz czynny udział w opracowaniu planów i programów w procesie konstruowania polityki rozwoju, wraz z jednoczesnym podejmowaniem decyzji,
4. Zasada dostępu do informacji, dzięki której jawność jest podstawą budowania współpracy i podejmowania decyzji, między uczestnikami procesu rozwoju,
5. Zasada ekonomizacji, zwana zasadą ekonomicznej efektywności, która zakłada osiąganie celów ekologicznych przy minimalnym koszcie społecznym,
6. Zasada „zanieczyszczający płaci”, ponoszenie przez społeczność odpowiedzialności finansowej za nieprzestrzeganie norm środowiskowych i wyrządzone szkody,
7. Zasada przezorności (prewencji) oznaczająca unikanie zanieczyszczeń, podejmowanie działań mających zapobiegać ich powstawaniu lub je minimalizować.

Wykorzystując dostępne instrumenty, władze lokalne mogą kreować politykę rozwoju na podstawie powyższych zasad, ustalać lokalne

³⁹ Zasady ochrony środowiska zostały zapisane w ustawie *Prawo ochrony środowiska* z 27 kwietnia 2001 r., DzU nr 62, poz. 627, z 20 czerwca 2001 r., z późn. zm., art. 5–12 oraz podstawa polityki ekologicznej państwa. Obecnie obowiązuje II polityka ekologiczna państwa przyjęta przez Sejm PR w 2001 r., która została uszczegółowiona przez *Program wykonawczy do II Polityki ekologicznej państwa na lata 2002–2010* oraz *Politykę ekologiczną państwa na lata 2003–2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007–2010*.

⁴⁰ H. Rogall, *Akteure der nachhaltigen Entwicklung. Der ökologische Reformstau und seine Gründe*, ÖKOM Verlag, München 2003, s. 68.

standardy gospodarowania w środowisku oraz dokonywać wyboru kierunków wykorzystania dóbr środowiska, tak aby terytorialny systemu społeczny mógł skutecznie spełniać swe zadania w trzech sferach: gospodarczej, społecznej i ekologicznej.

Realizowane przez władze lokalne, społeczność lokalną i podmioty gospodarcze zasady ochrony środowiska na poziomie gminy współtworzą płaszczyznę dla praw konstytuujących trwałą i zrównoważony rozwój jednostki terytorialnej, tj.:

1. Prawo celu, które oznacza, że każda działalność gospodarcza musi być dostosowana do istniejących uwarunkowań przyrodniczych, a cele gospodarcze nie mogą być bezwzględnie nadrzędne nad innymi celami (społecznymi czy ekologicznymi),
2. Prawo skali i jakości oznaczające podejmowanie aktywności w granicach możliwości adaptacyjnych środowiska i nie naruszającej homeostazy dynamicznej, minimalizację negatywnych efektów działalności gospodarczej dla zachowania środowiska najwyższej jakości,
3. Prawo regionu polegające na uwzględnianiu uwarunkowań konkretnego terytorium w formułowaniu polityki rozwoju⁴¹.

W tym kontekście pojęcie „rozwój lokalny” można utożsamiać z pojęciem rozwoju trwałego i zrównoważonego i definiować jako:

1. Proces polegający na zharmonizowanym i systematycznym działaniu społeczności lokalnej, władz lokalnych oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie, mającym na celu kreowanie nowych i poprawę istniejących walorów użytkowych gminy, zgodnie z zasadami ochrony środowiska,⁴²
2. Świadomy wybór prowadzenia wszelkiej działalności gospodarczej w taki sposób, aby nie spowodować zmian w żywej przyrodzie,⁴³
3. Poszukiwanie i opieranie rozwoju na trwałych podstawach, które stanowić będą płaszczyznę dla rozwoju, bez ubocznych, negatywnych skutków, lub zawierającego mechanizmy ich minimalizacji i eliminacji.⁴⁴

⁴¹ S. Kozłowski, *Droga do ekorozwoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 64–68.

⁴² R. Bról, *Rozwój lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego*, [w:] M. Obrębalski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu”, nr 785, Wrocław 1998, s. 11.

⁴³ B. Zaufal, *Ekorozwój szansą przetrwania cywilizacji*, Wydawnictwo Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków 1986, s. 17.

⁴⁴ F. Kuźnik, F. Kuźnik, *Rynki lokalne i regionalne*, [w:] A. Klasik, F. Kuźnik (praca zbiorowa), *Zarządzanie strategiczne rozwojem lokalnym i regionalnym*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2001, s. 22.

Zdaniem F. Kuźnika, rozwój trwały i zrównoważony sprowadza się do tworzenia nowego, trwałego potencjału rozwojowego w postaci zasobów, struktury sektorowej bazy ekonomicznej oraz podaży korzyści i udogodnień przestrzeni lokalnej. Potencjał ten, generujący własny wewnętrzny mechanizm ewolucji, będzie sprzyjał kreowaniu nowych wartości i zapewni stabilne podstawy rozwoju.⁴⁵ Niezbędną siłą wyzwalającą proces pozytywnych zmian będzie przede wszystkim aktywizacja społeczności lokalnej w kierunku wykorzystania posiadanych zasobów na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju.

Na takim stanowisku stoi również J. Pretty, który wskazuje pięć rodzajów bogactw, aktywów mających decydujące znaczenie dla dobrobytu społeczności lokalnej i rozwoju lokalnej gospodarki. Są nimi: zasoby naturalne, kapitał społeczny, kapitał ludzki, fizyczny i zasoby finansowe. Jego zdaniem polityka rozwoju lokalnego powinna koncentrować się na pomnażaniu i wzbogacaniu aktywów oraz wykorzystaniu ich, tak by przynosiły wymierne korzyści w postaci miejsc pracy, pożądaných efektów ekonomicznych, czystego środowiska i generowały przyszłe zyski.⁴⁶

Istotą i drogą lokalnego rozwoju trwałego i zrównoważonego jest powiększanie bogactw i racjonalne ich wykorzystanie, a konsekwencjami optymalnego wykorzystania własnych zasobów będzie ożywienie wewnętrznego obrotu finansowego, podnoszenie wartości i eksport „na zewnątrz” lokalnych produktów, budowanie kapitału społecznego oraz adaptacja nowych technik i rozwiązań (instytucjonalnych, technologicznych).⁴⁷

Analizując pojęcie rozwoju lokalnego w kontekście rozwoju trwałego i zrównoważonego, można powiedzieć, że lokalny rozwój trwały i zrównoważony:

1. Dysponuje trwałym i samoodnawialnym potencjałem rozwoju, który oznacza właściwe proporcje między kapitałem przyrodniczym, ludzkim i ekonomicznym oraz silne relacje przestrzenne i zróżnicowaną bazę ekonomiczną generujące własne i indywidualne mechanizmy regulacji i adaptacji,

⁴⁵ F. Kuźnik, F. Kuźnik, *Rynki lokalne i regionalne*, [w:] A. Klasik, F. Kuźnik (praca zbiorowa), *Zarządzanie strategiczne rozwojem lokalnym i regionalnym*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2001, s. 24.

⁴⁶ J. Pretty, *Sustainable Development for Local Economies*, przekład polski: *O zrównoważonym rozwoju gospodarki lokalnej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 1999, s. 5–12.

⁴⁷ J. Pretty, *Sustainable Development for Local Economies*, przekład polski: *O zrównoważonym rozwoju gospodarki lokalnej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 1999, s. 5–12.

2. Nie wywołuje ujemnych skutków w otoczeniu bądź posiada mechanizmy o charakterze rynkowym, prawnym, administracyjnym lub społecznym minimalizujące bądź przeciwdziałające powstawaniu tych skutków w trakcie procesu rozwoju,
3. Zaspokaja potrzeby ludzkie adekwatnie do tych potrzeb i obowiązującego systemu wartości oraz buduje tożsamość danego miejsca (gminy).⁴⁸

Podsumowanie

Zasadność koncepcji rozwoju trwałego i zrównoważonego na wszystkich poziomach organizacji terytorialnej w warunkach narastających problemów i zagrożeń ekologicznych jest bezdyskusyjna. Harmonizowanie sfery gospodarczej, społecznej i przyrodniczej na poziomie lokalnym jest uzasadnione, rozwój lokalny jest bowiem rozwojem terytorialnym, gdzie punktem wyjścia jest terytorium, jego obiekty materialne i niematerialne, społeczność tego terytorium (relacje, współpraca, poczucie własnej tożsamości, przynależność do grupy) oraz procesy tam zachodzące. Rozwój lokalny jest pochodną własnych, indywidualnych i charakterystycznych cech jednostki terytorialnej oraz procesów i zjawisk zachodzących w jej otoczeniu.

Koncepcja rozwoju lokalnego stanowi punkt wyjścia dla umiejscowienia ochrony środowiska przyrodniczego na najniższym poziomie organizacji terytorium. Posiadanie przez gminę cennych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego, stanowi niezaprzeczalny zasób. Jeżeli czynna ochrona zasobów ma polegać na włączeniu ich w proces rozwoju, to zapewnienie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego może stać się atutem gminy. O rozwoju jednostki terytorialnej decydować więc będzie zdolność do generowania własnych czynników rozwoju, wykorzystujących zróżnicowane terytorialnie, walory położenia oraz dobra środowiskowe. Jeżeli przyjmiemy, że istotnym elementem rozwoju lokalnego jest terytorium (mieszkańcy, kultura, przyroda, czyste środowisko) i stan jego zagospodarowania, to rozwój oparty na wykorzystaniu zasobów środowiska, zgodnie z zasadami ochrony środowiska, może być elementem budowania przewagi konkurencyjnej w stosunku do innych jednostek terytorialnych. Środowisko przyrodnicze stanowiące aktywa mogą generować korzyści, w tym również dochody. Rola władz

⁴⁸ F. Kuźnik, *Koncepcje stabilnego rozwoju lokalnego (możliwość aplikacji w regionach restrukturyzacji gospodarczej)*, [w:] *Gospodarka przestrzenna miast polskich w okresie transformacji*, PAN, Warszawa 1998, s. 257.

lokalnych sprowadzać się będzie do tworzenia dogodnych warunków i stymulowania pozytywnych aktywności społecznych i gospodarczych z poszanowaniem uwarunkowań przyrodniczych.

Wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego aktualnie, jak i w przyszłości będzie zależało bardziej od mądrości ludzkiej niż od granic wyznaczonych przez naturę.⁴⁹ Możliwość wielostronnego wykorzystania dóbr środowiskowych stawia społeczeństwo przed koniecznością wyboru między różnymi konkurencyjnymi zastosowaniami. Potencjalne możliwości rozwoju stwarzają równocześnie wielorakie potencjalne i rzeczywiste zagrożenia.⁵⁰ Jak pisze J. Chmielewski „...dysproporcje pomiędzy deklarowaną świadomością ekologiczną a zachłannością ekonomiczną...”⁵¹ nie służą realizacji trwałego i zrównoważonego rozwoju w skali światowej, ale i lokalnej. Główny problem polega na określeniu granic ingerencji człowieka w ekosystemy oraz przewyciężeniu postawy utylitarnego wartościowania zjawisk przyrody.⁵²

Wyzwaniem dla współczesnej ochrony środowiska przyrodniczego jest zachowanie i upowszechnianie wartości przyrodniczych w warunkach gospodarczego użytkowania przy jednoczesnej realizacji konserwatorskiej ochrony przyrody na terenach najcenniejszych i najbardziej zagrożonych. Zdaniem R. Olaczka celem i zadaniem jest przede wszystkim umożliwić samorealizację i trwanie wartości przyrodniczych, niezależnie czy umiemy je ocenić czy nie, a następnie tworzyć warunki do ich wszechstronnego wykorzystania, w tym do rozwoju materialnego i kulturalnego lokalnych społeczności. Tym, co różni współczesną ochronę przyrody od jej wcześniejszych postaci, jest akcentowanie przyrody jako wartości oraz wiązanie ochrony tych wartości z życiem i rozwojem lokalnych społeczności, które powinny być włączane do wykonywania ochrony oraz powinny uczestniczyć w odnoszeniu korzyści z ochrony.⁵³

⁴⁹ E. Zimmerman, *World Resources and Industries*, Nowy Jork 1951, [w:] H. Barnett, Ch. Morse, *Ekonomika zasobów naturalnych*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1967, s. 54.

⁵⁰ J. Steciewicz, *Pomiędzy społeczeństwem ekonomicznym i ekologicznym*, PAN, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa 1993, s. 22.

⁵¹ T. J. Chmielewski, *System planowania przestrzennego harmonizującego przyrodę i gospodarkę*, t. I i II, Politechnika Lubelska, Lublin 2001, s. 238.

⁵² R. Olaczek, *Gospodarowanie w parkach narodowych i rezerwatach przyrody w świetle obecnych i przewidywanych ich funkcji*, [w:] *Gospodarowanie w parkach narodowych i rezerwatach przyrody*, materiały z sesji naukowej LOP zorganizowanej w Warszawie 27czerwca 1985, LOP, Warszawa 1988, s. 8.

⁵³ Olaczek R. (red.), *Ochrona przyrody w Polsce*, LOP, Warszawa 1996, s. 7.

Bibliografia

- Bagdziński S. L., *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994.
- Boltramiuk A., *Obszary chronione jako sfera społeczno-gospodarcza*, [w:] A. Boltramiuk (red.), *Gospodarowanie na obszarach chronionych*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2001.
- Brol R., *Rozwój lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego*, [w:] M. Obrębalski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu”, nr 785, Wrocław 1998.
- Carly H., Christie I., *Managing Sustainable Development*, Earthscan, London 1992.
- Chmielewski T. J., *System planowania przestrzennego harmonizującego przyrodę i gospodarkę*, t. I i II, Politechnika Lubelska, Lublin 2001.
- Costanza R. et al., *The value of the world's ekosystem services and natura capital*, „Nature” 1997 no. 387.
- Duché G., *W poszukiwaniu lokalności w rozwoju lokalnym*, [w:] A. Jewtuchowicz, *Strategiczne problemy rozwoju regionów w procesie integracji europejskiej*, Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2001.
- Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, COM (2010) 2020, <http://eur-lex.europa.eu>.
- Decision 1600/2002/EC of European the Parliament and of the Council of 22 July 2002 Laying down the Sixth Community Environment Action Programme, Official Journal L 242.
- Gorzela G., omówienie książki E. J. Blakleya *Planning Local Economic Development (Planowanie gospodarczego rozwoju lokalnego)*, [w:] Gieorgica J. P., Gorzela G., *Gmina, Przedsiębiorczość, Promocja, Studia Regionalne i lokalne*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1992.
- Gorzela G., *Zewnętrzna interwencja jako czynnik rozwoju lokalnego*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 2000, nr 3.
- Globalny Program Działań – Agenda 21, Inicjatywy władz lokalnych we wspieraniu realizowaniu postanowień Agendy 21, [w:] Kozłowski S., *Rio Szczyt Ziemi – początek ery ekologicznej*, Biblioteka Ery Ekologicznej, AKAPIT PRESS, Łódź 2003.
- Jałowiecki B., *Lokalizm a rozwój (szkic z socjologii układów lokalnych)*, [w:] *Problemy rozwoju regionalnego i lokalnego*, *Studia z Gospodarki Przestrzennej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1988.
- Jewtuchowicz A., *Rozwój terytorialny a strategie lokalizacyjne przedsiębiorstw*, [w:] Jewtuchowicz A., *Terytorialne i ekologiczne aspekty rozwoju gospodarczego*, „Folia Oeconomica” nr 143, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1997.
- Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 64, [za:] Bailly A., *Territoires et territorialités*, [w:] Auray J.-P., Bailly A., Dreycke P.-H. et Huriot J.-M., *Encyclopédie d'Economie spatiale: concepts–Comportements–Organisations*, Economica, Paris 1994.
- Kacprzyński B., *Gospodarka lokalna w Polsce*, [w:] B. Gruchman, J. Tarajkowski, *Rozwój gospodarki lokalnej w teorii i praktyce*, *Rozwój regionalny–rozwój lokalny–samorząd terytorialny*, Poznań–Warszawa 1990.
- Konferencja ONZ w sprawie osiedli ludzkich, Habitat II (1996), MGPIB, Warszawa.
- Kozłowski S., *Droga do ekorozwoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Kozłowski S., *Ekorozwój w gminie*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1993.

- Krzyszowska-Kostrowicka A., *Gospodarka turystyczna w parkach narodowych i rezerwatach przyrody – zasady użytkowania i modele organizacji*, [w:] *Gospodarka turystyczna w parkach narodowych i rezerwatach przyrody*, LOP, Warszawa 1988.
- Krzysztofek K., Szczepański M. S., *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.
- Kuźnik F., *Koncepcje stabilnego rozwoju lokalnego (możliwość aplikacji w regionach restrukturyzacji gospodarczej)*, [w:] *Gospodarka przestrzenna miast polskich w okresie transformacji*, PAN, Warszawa 1998.
- Maik W., *Problematyka lokalna w okresie przełomu postmodernistycznego i transformacji społeczno-ekonomicznej. Przegląd nowych ujęć kwestii lokalnej w teorii i praktyce społeczno-gospodarczej państw zachodnich*, [w:] S. L. Bagdziński, W. Maik, A. Potoczek, *Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995.
- Mizgajski A., *Ochrona przyrody w Polsce na tle koncepcji zrównoważonego rozwoju*, „Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski”, zeszyt 9, Poznań 2001.
- Olaczek R., *Gospodarowanie w parkach narodowych i rezerwatach przyrody w świecie obecnych i przewidywanych ich funkcji*, [w:] *Gospodarowanie w parkach narodowych i rezerwatach przyrody*, materiały z sesji naukowej LOP zorganizowanej w Warszawie 27czerwca 1985, LOP, Warszawa 1988.
- Olaczek R. (red.), *Ochrona przyrody w Polsce*, LOP, Warszawa 1996
- Parks for Life. Transboundary Protected Areas In Europe, IUCN, 1999
- Parysek J. J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2001.
- Pearce D. W., *Economics, eqans sustainable development*, „Futures”, 1998, vol. 20, nr 6.
- Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Piontek F., *Kontrowersje i dylematy wokół rozwoju zrównoważonego i trwałego*, [w:] Piontek F. (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony*, t. I, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Pretty J., *Sustainable Development for Local Economies*, przekład polski: *O zrównoważonym rozwoju gospodarki lokalnej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 1999.
- Rogall H., *Akteure der nachhaltigen Entwicklung. Der ökologische Reformstau und seine Gründe*, ÖKOM Verlag, München 2003.
- Semkow J., *Ekonomia a ekologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Skrzeszewski Cz., *Integralny rozwój gospodarczy*, ODiSS, Warszawa 1997.
- Śleszyński J., *Ekonomiczne problemy ochrony środowiska*, Wydawnictwo ARIES, Warszawa 2000.
- Starosta P., *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.
- Stecewicz J., *Pomiędzy społeczeństwem ekonomicznym i ekologicznym*, PAN, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa 1993.
- Sulczewska B., *Dlaczego tak trudno sformułować „dobrą” politykę ekologiczną gminy*, „Człowiek i Środowisko”, 1996, nr 3.
- Toffler A., *Trzecia fala*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1997.
- Zaufal B., *Ekorozwój szansą przetrwania cywilizacji*, Wydawnictwo AGH, Kraków 1986.
- Zimmerman E., *World Resources and Industries*, Nowy Jork 1951, [w:] H. Barnett, Ch. Morse, *Ekonomika zasobów naturalnych*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1967.

**THE NATURAL ENVIRONMENT AND ITS PROTECTION
VS. LOCAL DEVELOPMENT. THE ESSENCE AND INTERDEPENDENCIES**

Abstract

The recent studies on the ecosystem services confirm the role and significance of the natural environment and its resources for the development of the human well-being. These studies especially strongly emphasize the protection of the living natural resources for the biodiversity conservation, which is necessary to maintain the essential ecological processes, and ensuring the sustainability of use of these resources. The Europe 2020 Strategy also emphasizes the need for resource-efficient and effective management in the context of intelligent, sustainable and inclusive growth.

In this article the natural environment and its protection are analyzed in the context of the local development concept and of stimulating sustainable development of the territory.